

SUMMARY

O.P.Vlasova. A Problem of Manipulation is in the Modern World.

In the article influence of High Tech comes into question technologies on the state of modern society and personality belonging to this society. The role of High Hume is analysed technologies in a management by an evolution. Possible reasons of origin of society of consumers-manipulators are examined. Opens up essence of manipulator, actualizator and role of the holistic thinking in "healing" of personality.

Key words: High Tech technologies, alienation, manipulator, actualizator, holistic thinking.

УДК 376.1:116

Т.В. Золотарьова

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

СХЕМАТИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ СТРУКТУРИ СИСТЕМ «ОСОБИСТІТЬ» І «ДЕФЕКТ»: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проведено порівняльну характеристику схематичних зображень структури систем «особистість» і «дефект» та з'ясовано пізнавальну цінність названих схем для теорії та практики антропологічних наук.

Ключові слова: схема, структура, системи «особистість» і «дефект».

В будь-якій людині як системі «біо-соціо-дух» співіснують норма (все позитивне в людині: здоров'я, особистість, правильні знання, уміння, навички тощо) і патологія (все негативне в людині: хвороба, дефект, помилкові знання, уміння, навички тощо), які є діалектичними протилежностями, оскільки по вертикалі взаємодіють за типом взаємного знищення (відбувається боротьба систем «особистість» і «дефект»), а по горизонталі – за типом співдії (виникає єдність систем «особистість» і «дефект»). Під час будь-якої діяльності людини в горизонтальній площині її систем «особистість» і «дефект» утворюються функціональні дисипативні структури, а у вертикальній проходять процеси розвитку, корекції, реабілітації, абілітації, компенсації, гіперкомпенсації, під час яких елементи приєднуються до систем чи від'єднуються від них. У попередніх публікаціях ми визначили сутність та основні характеристики вертикальних і горизонтальних напрямків самоорганізації й саморуйнування названих систем, однак велика кількість питань щодо даної наукової проблеми залишається нерозкритою. Наявні схематичні зображення структури систем «особистість» і «дефект» не дозволяють продовжувати дослідження особливостей їхньої взаємодії. Проаналізуємо позитивні та негативні сторони

кожної схеми та створимо нову схему, яка усуває недоліки та зберігає позитивні характеристики попередніх.

Л.С. Виготський довів, що дефект є системою і визначив його структуру: ядро (органічний дефект), первинні відхилення (порушення психічних процесів), вторинні відхилення (порушення діяльності), третинні відхилення (незрілість особистості). Він виявив, що в процесі онтогенезу дитини першим виникає ядро дефекту, а за відсутності абілітаційної роботи до нього приєднуються нові порушення, утворюючи багатопшарову кулясту структуру (схема 1). Але одночасно з системою «дефект» дитини розвивається й система «особистість», яка також є системою «біо-соціо-дух», отже, має подібну кулясту структуру, відповідну схему якої ми пропонуємо в даній статті (схема 2).

Оскільки в людини одночасно існують системи «особистість» і «дефект», вони повинні певним чином співвідноситись та взаємодіяти, що не можуть продемонструвати дві окремі схеми структури названих систем. Якщо об'єднаємо схеми 1 і 2, отримаємо схему 3, яка виявляє горизонтальне співвідношення систем «особистість» і «дефект», частково показує їхню горизонтальну взаємодію. Проте, схема 3 створює хибне уявлення, що дефект є підсистемою особистості, чого насправді не існує. Як від'ємне число не входить до складу додатного числа (наприклад, числа -2 і $+3$ складають число $+1$, а не число $+5$), так і система «дефект» не є підсистемою системи «особистість», оскільки діалектичні протилежності не можуть бути підсистемами одна одної.

Схема 1. Куляста схема структури системи «дефект» (у розрізі) за Л.С. Виготським

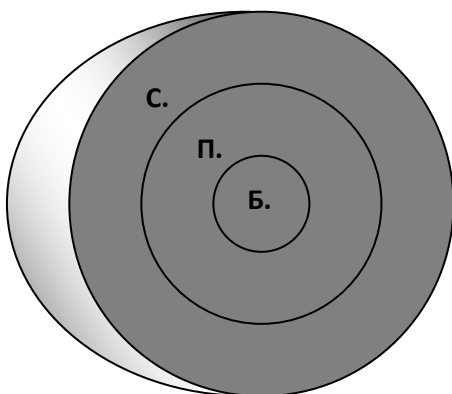
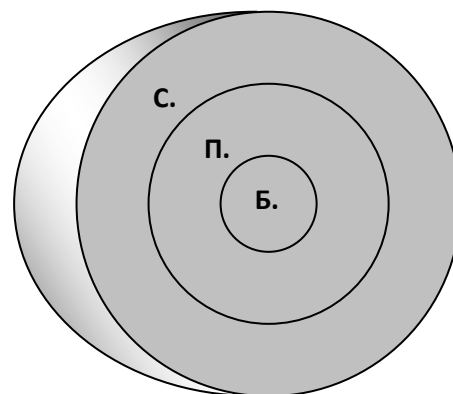
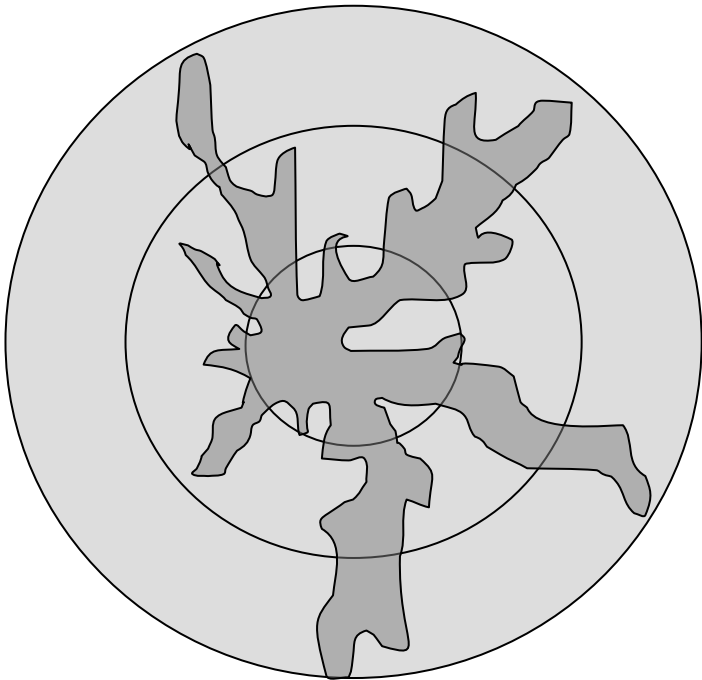

Схема 2. Відповідна куляста схема структури системи «особистість»

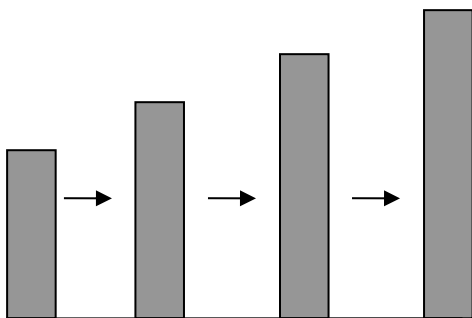
**Схема 3. Інтегрована куляста
схема структури систем
«особистість» і «дефект»**

Світло-сірі круги зображують систему «особистість». Темно-сіра область позначає систему «дефект». Внутрішній круг позначає біологічні підсистеми систем «особистість» і «дефект», середнє кільце – психологічні підсистеми систем «особистість» і «дефект», зовнішнє кільце – соціальні підсистеми систем «особистість» і «дефект».

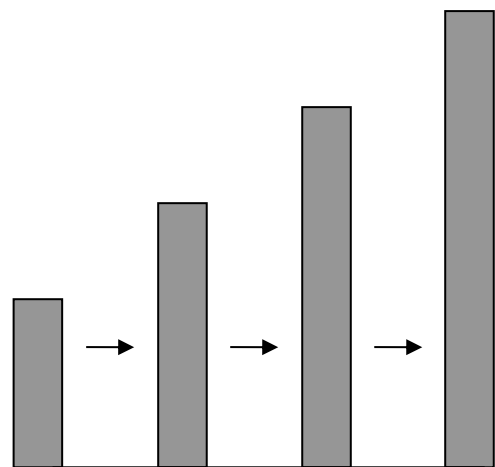

Недоліки кулястих схем щодо розкриття взаємодії систем «особистість» і «дефект» усуває запропонована нами площинна схема (схеми 4-11), хоча одночасно вона втрачає майже всі позитивні сторони кулястих схем (таблиця 1).

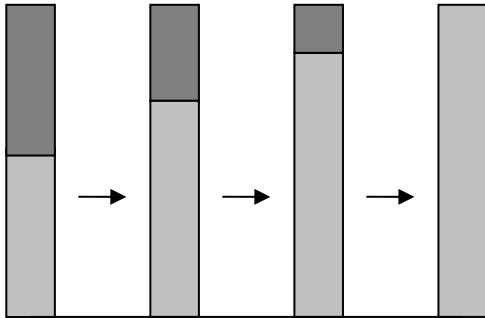
**Схема 4. Процес розвитку
підсистеми А систем
«особистість» і «дефект»
(площинна схема)**

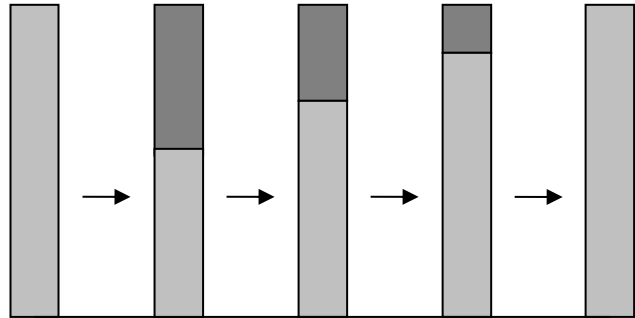
**Схема 5. Процес абілітації
підсистеми А систем
«особистість» і «дефект» (площинна схема)**

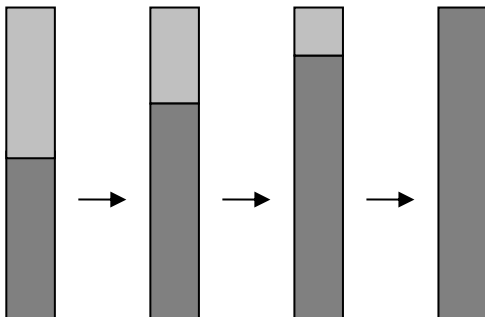
Схема 6. Процес прямої корекції підсистеми А системи «дефект» (площинна схема)

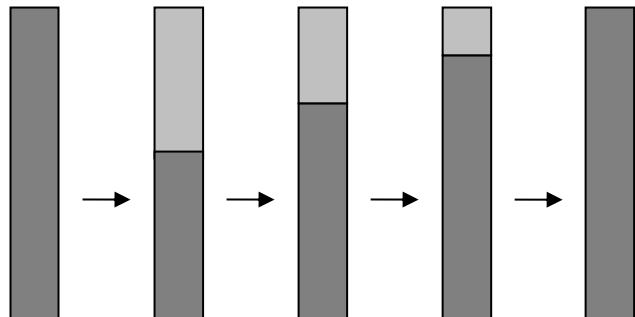
Схема 7. Процес прямої реабілітації підсистеми А системи «особистість» (площинна схема)

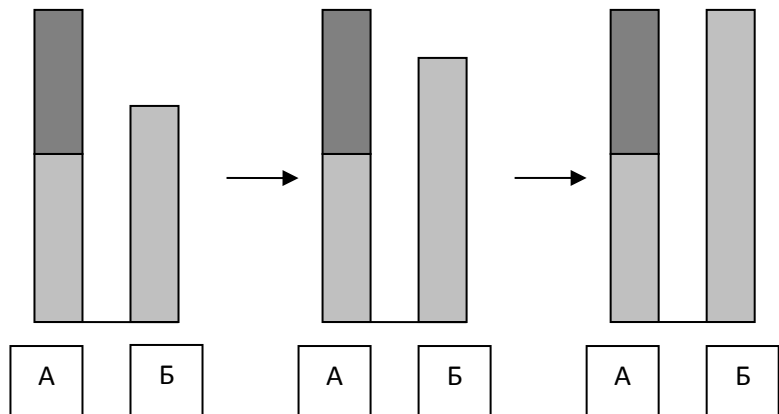
Схема 8. Процес оберненої корекції підсистеми А системи «особистість» (площинна схема)

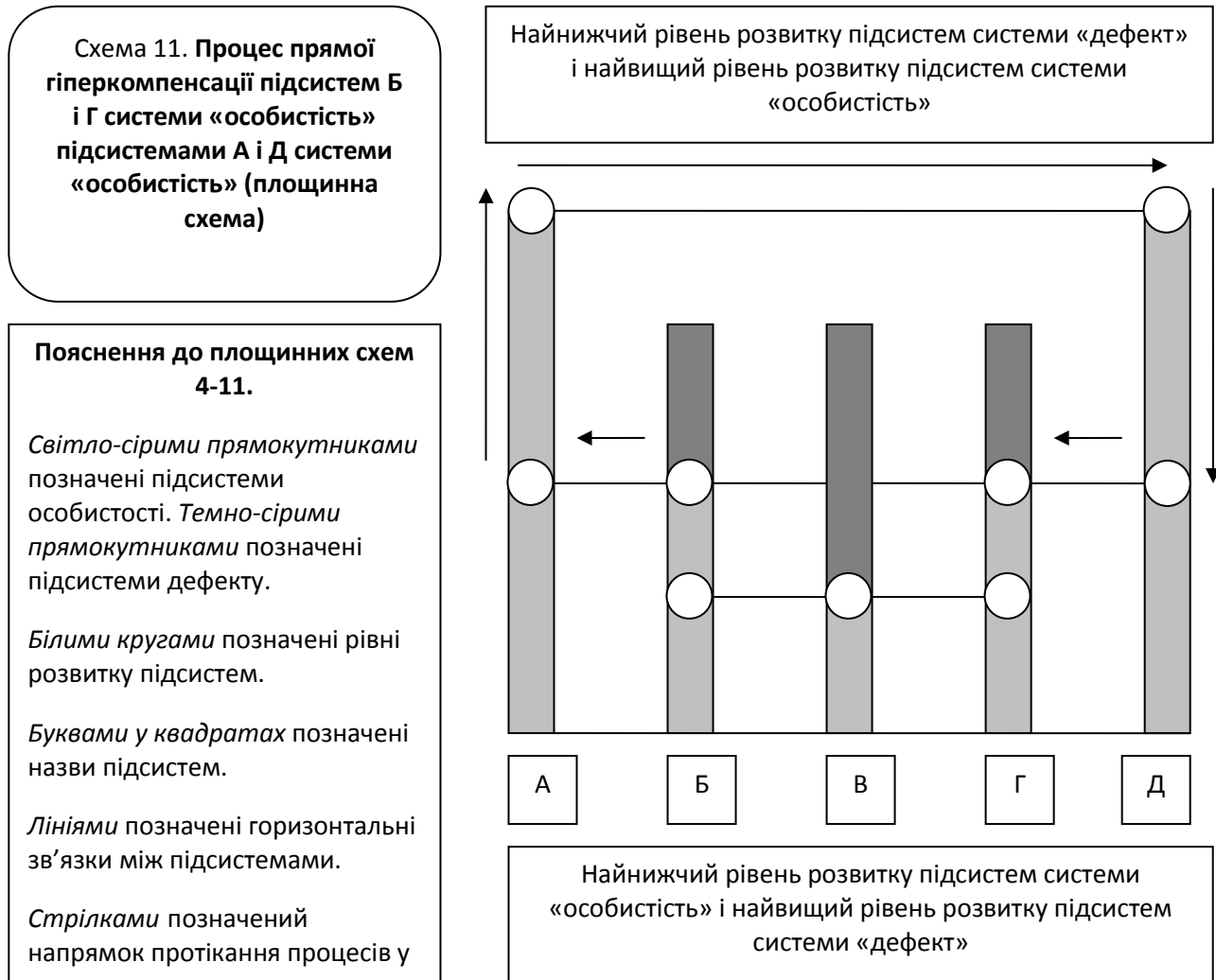

Схема 9. Процес оберненої реабілітації підсистеми А системи «дефект» (площинна схема)

Схема 10. Процес прямої компенсації підсистемою Б системи «особистість» неможливості чи відсутності необхідності в самоорганізації підсистеми А системи «особистість» (площинна схема)

Таблиця 1. Порівняльна характеристика видів схем структури систем «особистість» і «дефект»

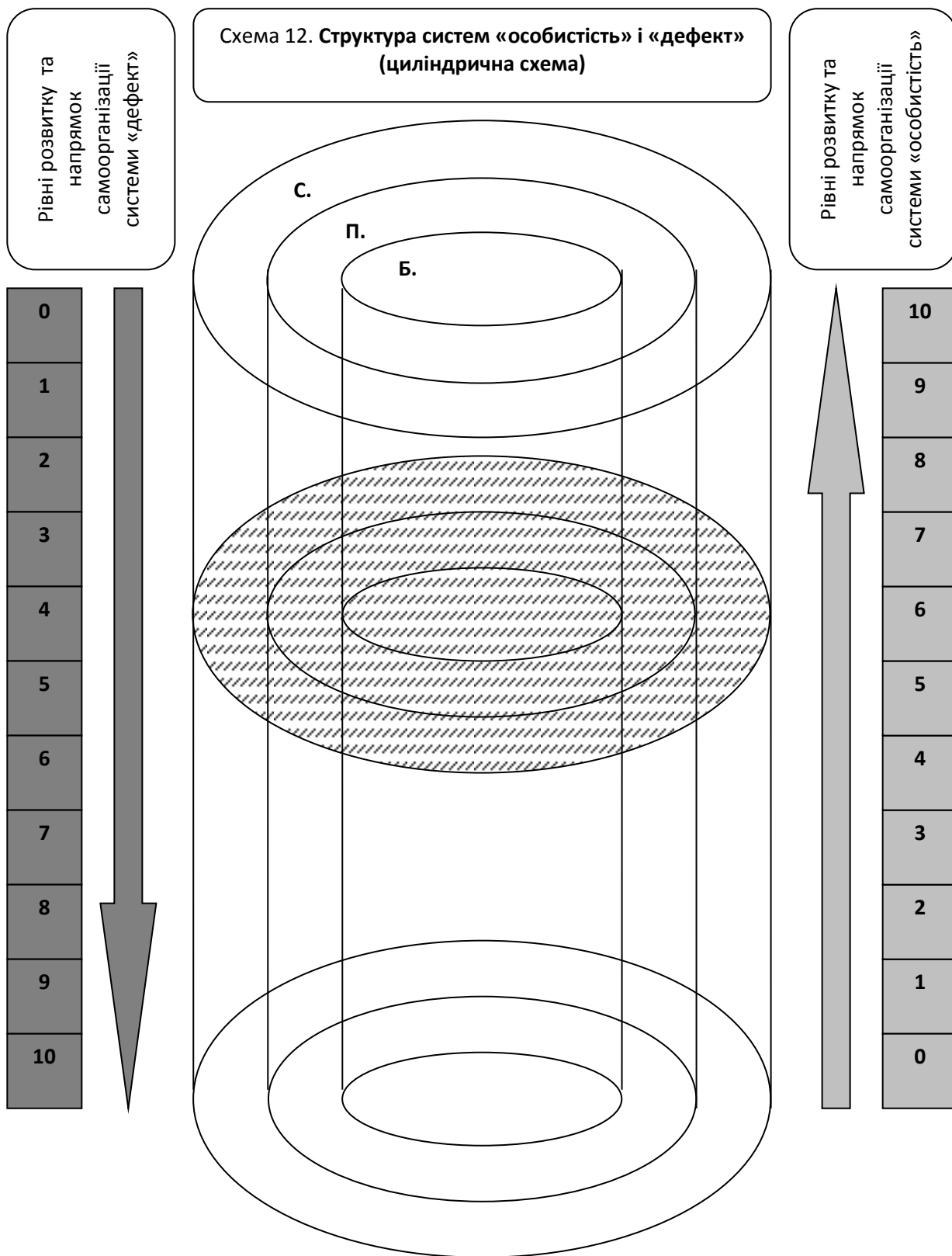
Куляста схема структури систем «особистість» і «дефект»	Площинна схема структури систем «особистість» і «дефект»	Циліндрична схема структури систем «особистість» і «дефект»
Не показує (схеми 1 і 2) або частково показує (тільки по горизонталі, схема 3) співвідношення систем «особистість» і «дефект»	Показує співвідношення систем «особистість» і «дефект» тільки по вертикалі	Повністю показує співвідношення систем «особистість» і «дефект»
Не показує, що системи «особистість» і «дефект» є діалектичними протилежностями	Полярне розміщення систем «особистість» і «дефект» показує, що вони є діалектичними протилежностями	Полярне розміщення систем «особистість» і «дефект» показує, що вони є діалектичними протилежностями
Схеми 1 і 2 не показують ні горизонтальної, ні вертикальної взаємодії систем «особистість» і «дефект», схема 3 частково показує їхню горизонтальну взаємодію	Показує горизонтальну і вертикальну взаємодії систем «особистість» і «дефект»	Показує горизонтальну і вертикальну взаємодії систем «особистість» і «дефект»
Схеми 1 і 2 не показують сутності дивергенції та конвергенції, схема	Показує сутність дивергенції та конвергенції	Показує сутність дивергенції та конвергенції

3 – частково показує їхню сутність		
Не показує сутності утворення дисипативних функціональних структур	Показує сутність утворення дисипативних функціональних структур	Показує сутність утворення дисипативних функціональних структур
Показує склад дисипативних функціональних структур	Частково показує склад дисипативних функціональних структур	Показує склад дисипативних функціональних структур
Не показує лімітуючої зони розвитку дисипативної функціональної структури	Показує лімітуючу зону розвитку дисипативної функціональної структури	Показує лімітуючу зону розвитку дисипативної функціональної структури
Не показує лімітуючої зони розвитку горизонтального зв'язку дисипативної функціональної структури	Показує лімітуючу зону розвитку горизонтального зв'язку дисипативної функціональної структури	Показує лімітуючу зону розвитку горизонтального зв'язку дисипативної функціональної структури
Не показує рівнів розвитку систем «особистість» і «дефект»	Показує рівні розвитку систем «особистість» і «дефект»	Показує рівні розвитку систем «особистість» і «дефект»
Не пояснює сутність прямих та обернених вертикальних процесів розвитку, абілітації, корекції, реабілітації, компенсації гіперкомпенсації, які відбуваються у системах «особистість» і «дефект»	Пояснює сутність прямих та обернених вертикальних процесів розвитку, абілітації, корекції, реабілітації, компенсації гіперкомпенсації, які відбуваються у системах «особистість» і «дефект»	Пояснює сутність прямих та обернених вертикальних процесів розвитку, абілітації, корекції, реабілітації, компенсації гіперкомпенсації, які відбуваються у системах «особистість» і «дефект»
Показує наявність, послідовність самоорганізації та саморуйнування біологічної, психологічної, соціальної підсистем як ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект»	Не показує наявності, послідовності самоорганізації та саморуйнування біологічної, психологічної, соціальної підсистем як ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект»	Показує наявність, послідовність самоорганізації та саморуйнування біологічної, психологічної, соціальної підсистем як ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект»
Дозволяє продемонструвати розширення біологічного, психологічного та соціального ієрархічних рівнів у процесі самоорганізації систем «особистість» і «дефект», а також звуження названих ієрархічних рівнів у процесі саморуйнування систем «особистість» і «дефект»	Не дозволяє продемонструвати розширення біологічного, психологічного та соціального ієрархічних рівнів у процесі самоорганізації систем «особистість» і «дефект», а також звуження названих ієрархічних рівнів у процесі саморуйнування систем «особистість» і «дефект»	Дозволяє продемонструвати розширення біологічного, психологічного та соціального ієрархічних рівнів у процесі самоорганізації систем «особистість» і «дефект», а також звуження названих ієрархічних рівнів у процесі саморуйнування систем «особистість» і «дефект»
Схеми 1 і 2 використовуються переважно для окремого вивчення систем «особистість» і «дефект» взагалі та конкретної людини зокрема; схема 3 використовується переважно для встановлення співвідношення систем «особистість» і «дефект» у конкретної людини	Використовується переважно на проміжних етапах дослідження для вивчення невеликої кількості підсистем, які входять до однієї дисипативної функціональної структури одного чи декількох ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект» взагалі та конкретної людини зокрема	Використовується переважно на початкових та завершальних етапах дослідження для системного вивчення будови та діяльності систем «особистість» і «дефект» взагалі та конкретної людини зокрема

Куляста й площинна схеми доповнюють одна одну. Їх можна застосовувати для вивчення різних аспектів будови та діяльності систем «особистість» і «дефект». Але при системному дослідженні стану норми і патології конкретної людини не зручно користуватись двома видами схем разом, оскільки це утруднює створення цілісної картини взаємозв'язків та рівнів розвитку її систем «особистість» і «дефект» і може призвести до

помилкових висновків у роботі. Отже, необхідно мати одну схему, яка містить всі позитивні характеристики кулястої та площинної схем і не містить жодної негативної їхньої риси. Такою є запропонована нами циліндрична схема (схема 12), яка утворилась при об'єднанні кулястої та площинної схем. З метою підвищення якості допомоги людям в різноманітних життєвих ситуаціях, в тому числі під час надання загальних та спеціальних освітніх послуг, надзвичайно важливо простежувати в динаміці систему параметрів вертикальних та горизонтальних процесів самоорганізації та саморуйнування систем «особистість» і «дефект». Циліндрична схема завдяки своєму тривимірному формату є найбільш наближеною до реальної кореляції систем «особистість» і «дефект», оскільки вона дозволяє вивчати в нерозривній єдності їхні кількісно-якісні та просторово-часові характеристики.

Отже, ми виявили, що оскільки дві окремі кулясті схеми структури систем «особистість» і «дефект» не розкривають їхньої взаємодії, а площинна схема не показує їхніх ієрархічних рівнів, то системи «особистість» і «дефект» мають, не кулясту чи площинну, а циліндричну структуру.

Буквами Б., П., С. (внутрішній, середній та зовнішній циліндри) позначені відповідні біологічні, психологічні та соціальні ієрархічні рівні систем «особистість» і «дефект»; *заштрихована область* – рівні розвитку систем «особистість» і «дефект», на яких утворилась дисипативна функціональна структура: рівень розвитку 4 системи «дефект» та рівень розвитку 6 системи «особистість». Навпроти десятого рівня розвитку системи «особистість» розміщено нульовий рівень розвитку системи «дефект», навпроти десятого рівня розвитку системи «дефект» розміщено нульовий рівень розвитку системи «особистість», оскільки при стовідсотковому розвитку норми для формування патології місця не залишається, і навпаки.

Циліндричну схему бажано використовувати переважно на початкових та завершальних етапах дослідження, оскільки вона є багатоаспектною (і тому дещо громіздкою), що не завжди потрібно під час вивчення дрібних особливостей систем «особистість» і «дефект» конкретної людини. Ми пропонуємо кубічне схематичне зображення систем «особистість» і «дефект» (схеми 13 і 14), яке є проміжним варіантом між площинною та циліндричною схемами. Оскільки кубічна схема є частиною циліндричної, то деякі сторони функціонування названих систем кубічна схема розкриває тільки частково, а циліндрична – повністю. Кубічна схема структури систем «особистість» і «дефект», на відміну від площинної та циліндричної схем, частково показує склад дисипативних функціональних структур та наявність і послідовність самоорганізації й саморуйнування біологічної, психологічної, соціальної підсистем як ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект»; співвідношення систем «особистість» і «дефект» виявляє частково по вертикалі та частково по горизонталі; певною мірою дозволяє продемонструвати розширення біологічних, психологічних та соціальних ієрархічних рівнів у процесі самоорганізації систем «особистість» і «дефект», а також звуження названих ієрархічних рівнів у процесі саморуйнування систем «особистість» і «дефект». Кубічну схему доцільно використовувати, коли необхідне об'ємне зображення підсистем декількох ієрархічних рівнів або підрівнів систем «особистість» і «дефект» взагалі та конкретної людини зокрема, оскільки для зображення всіх ієрархічних рівнів існує циліндрична схема.

Отже, види схем структури систем «особистість» і «дефект» під час дослідження можуть бути використані в такому порядку: циліндрична схема (синтез), куляста та площинна схеми, а за необхідності й кубічна схема (аналіз), циліндрична схема (синтез).

Схема 13. Утворення дисипативної функціональної структури у системі «особистість» (у системі «дефект» процес аналогічний) на рівні розвитку найменше розвиненої підсистеми В системи «особистість» (кубічна схема)

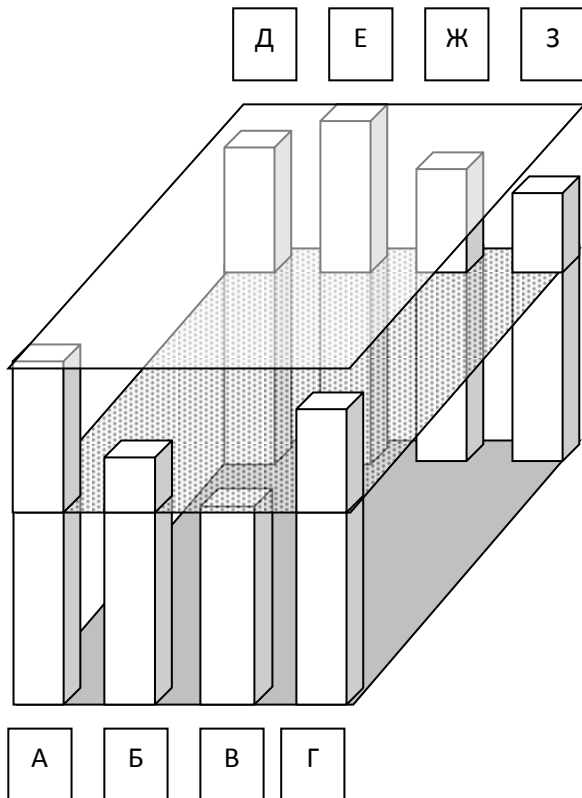
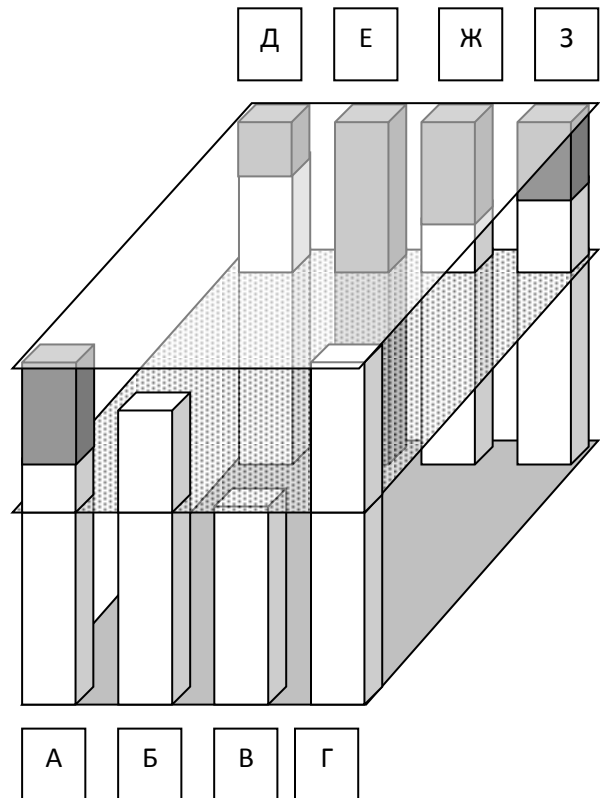

Схема 14. Утворення дисипативної функціональної структури у підсистемах А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З систем «особистість» і «дефект» на рівні розвитку найменше розвиненої підсистеми В системи «особистість» (кубічна схема)

Буквами у квадратах позначені назви підсистем. Підсистеми А, Б, В, Г є підсистемами одного ієрархічного рівня або підрівня. Підсистеми Д, Е, Ж, З є підсистемами іншого ієрархічного рівня або підрівня. Світлими стовпчиками позначені підсистеми системи «особистість». Темними стовпчиками позначені підсистеми системи «дефект». Верхнім білим напівпрозорим паралелограмом позначено найнижчий рівень розвитку підсистем системи «дефект» і найвищий рівень розвитку підсистем системи «особистість». Середнім сірим напівпрозорим паралелограмом позначено площину утворення дисипативної функціональної структури (до якої входять підсистеми А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З) на останньому рівні розвитку найменше розвиненої підсистеми В системи «особистість». Нижнім сірим непрозорим паралелограмом позначено найнижчий рівень розвитку підсистем системи «особистість» і найвищий рівень розвитку підсистем системи «дефект».

Отже, існує чотири види схематичного зображення систем «особистість» і «дефект»: кулясте, площинне, кубічне та циліндричне. Куляста, кубічна і площинна схеми слугують для вивчення окремих аспектів будови та функціонування систем «особистість» і «дефект» людини, а циліндрична – для цілісного їх дослідження.

На нашу думку, схема повинна давати можливість продовжувати дослідження у вибраному напрямку. Куляста схема структури системи «дефект» за Л. С. Виготським, відповідна куляста схема структури системи «особистість» та інтегрована куляста схема 3 в наш час уже вичерпали свій потенціал щодо виявлення нового, а площинна, кубічна і циліндрична схеми сприяють подальшому вивченню вертикальних та горизонтальних процесів самоорганізації та саморуйнування у системах «особистість» і «дефект». Можливо, три названі схеми дозволять більш детально проаналізувати роботу дисипативних функціональних структур, які утворюються в горизонтальній площині біологічного, психологічного та соціального ієрархічних рівнів систем «особистість» і «дефект» людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский // СПб. : Изд-во «Лань», 2003. – 656 с.
2. Гриценко В. та ін. Здоров'я людини як багатоаспектна проблема / В. Гриценко // Вісник НАНУ. – 2006. – № 6. – С. 51–56.
3. Цикин В. А. Синергетика и образование: новые подходы. Монография / В. А. Цикин, А. В. Брижатый // Сумы: СумДПУ, 2005. – 276 с.

РЕЗЮМЕ

Т.В. Золотарёва. Схематическое изображение структуры систем «личность» и «дефект»: гносеологический аспект.

В статье проведена сравнительная характеристика схематических изображений структуры систем «личность» и «дефект» и выяснена познавательная ценность названных схем для теории и практики антропологических наук.

Ключевые слова: *схема, структура, системы «личность» и «дефект».*

SUMMARY

T.V. Zolotaryova. Schematic Images of Structure of Systems «Personality» and «Defect»: Gnosiological Aspect.

Comparative description of schematic images of structure of systems «personality» and «defect» and the cognitive importance of the named images are found out for a theory and practice of anthropological sciences in the article.

Key words: *image, structure, systems «personality» and «defect».*

